

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Кафедра мовознавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри мовознавства

проф. Гайдаєнко І.В.

«28» серпня 2017 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
2.3.6. «КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО МОВЛЕННЯ»

Спеціальність 035.01 Філологія (українська мова та література)

Факультет української філології та журналістики

2017– 2018 навчальний рік

Робоча програма з дисципліни «Культура українського мовлення» для студентів спеціальності 035 Філологія (українська мова та література)

Розробники: Окуневич Т.Г., кандидат педагогічних наук, доцент

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри мовознавства

Протокол від «28» серпня 2017 року № 1

Завідувач кафедри мовознавства

(проф. Гайдаєнко І.В.)

(підпис)

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 03 Гуманітарні науки Спеціальність: 035.01 Філологія (українська мова та література).	Варіативна	
Модулів – 1		Рік підготовки	
Змістових модулів – 2		2	-
Загальна кількість годин – 90 год.		Семестр	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 год. самостійної роботи студента – 2 год.	Рівень вищої освіти: бакалавр	Лекції	
		24	2
		Практичні	
		18	2
		Самостійна робота	
		48	86
		Вид контролю	
залік	залік		

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:
 для денної форми навчання – 53 %; 47%
 для заочної форми навчання – 4%; 96%

2. МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ

Мета курсу: дати студентам необхідні знання про культуру українського мовлення, його закони; навчити орієнтуватися у різних мовленнєвих ситуаціях; ознайомити з основними правилами мовленнєвого етикету; систематизувати знання студентів про комунікативні якості мовлення; розширити уявлення майбутніх учителів про роль і місце культури мовлення в житті людей; розкрити завдання освітніх закладів у процесі гуманітаризації суспільства; сформувати творчу мовну особистість кожного студента як майбутнього педагога.

Завдання дисципліни:

• **методичні:** поглибити знання студентів про мову, мовлення, спілкування, норми літературної мови, стилі мовлення та їх ознаки; підвищити загальну культуру студентів, рівень гуманітарної підготовки й гуманітарного мислення; сформувати психологічну готовність ефективно взаємодіяти з партнерами по спілкуванню; сприяти формуванню відкритої до спілкування особистості; розкрити багатство виражальних засобів мови на всіх її рівнях;

• **пізнавальні:** дати студентам теоретичні знання про природу мовної норми (орфоепічної, лексико-фразеологічної, словотвірної, морфологічної, синтаксичної, стилістичної) і комунікативні якості мовлення;

• **практичні:** допомогти студентам оволодіти культурою спілкування у життєво актуальних сферах діяльності, насамперед у мовних ситуаціях, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю; сформувати вміння точно, в логічній послідовності, лаконічно й виразно, відповідно до умов комунікації висловлювати власні міркування, передавати необхідну інформацію, емоційно впливати на аудиторію, підтримувати з нею належний контакт; вільно й комунікативно виправдано користуватися виражальними засобами української мови, залежно від стилю і типу мовлення та ситуації спілкування; удосконалювати навички усного й писемного мовлення

Вивчення курсу ґрунтується на нових технологіях навчання й ураховує розвиток таких компетенцій:

• **мовної** (знання й вільне володіння українською мовою, дотримання норм літературної мови й мовлення у процесі спілкування, ураховуючи ситуацію, стиль, тип і жанр мовлення);

• **професійної** (знання методів і прийомів усного й писемного мовлення та технологій їх упровадження в навчальний процес; знання принципів, підходів до формування в учнів мовленнєвих умінь і навичок; уміння використовувати отриману інформацію у професійній діяльності; здійснювати пошук необхідної інформації; проводити аналіз та давати оцінку власному мовленню тощо);

• **інформаційно-комп'ютерної** (робота з комп'ютерною технікою; уміння працювати в мережі Internet, користуватися електронною поштою, працювати зі спеціалізованим програмним забезпеченням, ефективно застосувати інформаційні технології й відповідні програми у професійній діяльності);

• **комунікативної** (знання ділового етикету, толерантне ставлення до співрозмовника, аналіз різних поглядів щодо визначення понять культури мови й мовлення, позитивна установка щодо власного мовлення тощо);

• **у сфері самовизначення й саморегуляції особистісних якостей** (адекватна самооцінка, впевненість у собі, самоконтроль, високий рівень мотивації до досягнень,

визнання необхідності неперервної освіти впродовж життя тощо).

Очікувані результати: у процесі вивчення дисципліни студенти повинні

- розуміти сутність мови як універсальної звукової системи, що є вираженням думок, почуттів, служить найважливішим засобом спілкування людей, їхньої взаємодії;
- визначати роль мови у розвитку культури й становленні особистості;
- розрізняти форми мови (усна й писемна), її різновиди (діалог, монолог), особливості функційних стилів української літературної мови;
- аналізувати власну й чужу мовну діяльність, її структуру і різновиди (говоріння-слухання, письмо-читання); текст як продукт і текст як процес мовленнєвої діяльності;
- розрізняти поняття *мова, мовлення, спілкування, культура мови і культура мовлення*; усвідомлювати роль їх у своєму житті; з'ясувати належність текстів до різних функційних стилів мовлення;
- дотримуватися норм літературної мови; володіти нормами культури мовлення, що мають суспільний і естетичний вплив на учня;
- не змішувати мовні явища, завжди цікавитися змінами норм правопису, критично ставитися до мови оточуючих і звіряти її з літературними нормами.
- приділяти увагу правильному використанню специфічної лексики, термінології у процесі спілкування;
- дотримуватися мовних норм вимови, наголосу, слововживання й побудови висловів, комунікативних якостей мовлення (точність, ясність, чистоту, логічну стрункість, багатство і доречність мовлення) та правил мовленнєвого етикету.
- доречно й правильно використовувати мовні засоби у будь-якій сфері спілкування;
- оцінювати вплив на мовця комунікативних якостей мовлення;
- будувати монологи й діалоги та пояснювати обрані словесні засоби;
- досконало володіти літературною мовою у процесі спілкування та мовленнєвою майстерністю;
- знаходити й виправляти мовленнєві помилки в своєму і чужому мовленні; аналізувати й оцінювати рівень ефективності спілкування;
- виразно читати тексти, звертаючи увагу на повнозвучність, мелодійність голосу тощо;
- визначати причини комунікативних удач і невдач; продукувати тексти конкретних мовних жанрів; редагувати своє й чуже мовлення; аналізувати й удосконалювати своє мовлення; дотримуватися правил мовного етикету;

3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Вступ. Культура мови як окрема лінгвістична дисципліна. Предмет, завдання і значення курсу. Зв'язок культури мови з іншими дисциплінами. Становлення і розвиток культури мови.

Традиції українського красномовства.

Мова, мовлення, спілкування. Форми і види спілкування. Вербальні і невербальні засоби спілкування. Вербальні і невербальні засоби комунікації.

Культура мови і шкільний курс української мови.

Культура української мови в Україні. Мовна ситуація в Україні. Двомовність. Причини мовленнєвих труднощів білінгвів.

Літературна мова в синхронному і діахронічному аспектах. Загальнонародна і літературна мова як лінгвістичні поняття. Усна і писемна форми української літературної мови. Позалітературні елементи в літературній мові і проблеми культури мови. Мовна норма і літературна мова.

Мовна норма як лінгвістична категорія. Суспільний характер мовної норми. Варіативність літературної норми. Стабільність літературної норми та її динамізм.

Система мови і норма. Сучасна українська літературна мова як цілісна система. Мовні рівні і норми. Причини порушення норм. Мовні і мовленнєві помилки.

Орфоепічні норми літературної мови. орфоепічні норми як вияв фонетичних законів української мови. вимова голосних і приголосних звуків, вимова звукосполучень. Особливості вимови слів іншомовного походження. Орфоепічні помилки та шляхи їх усунення. Основні довідники і словники.

Акцентні норми. Інтонація. Характеристика українського наголосу. Нормування українського літературного наголосу. Акцентологічна норма та її варіанти. Паралельний наголос. Поняття інтонації.

Лексико-фразеологічні норми. Закони сполучуваності слів (предметно-логічні, граматичні, лексичні). Лексична полі- та моновалентність. Фразеологізми як вияв національної специфіки мови. сучасні тенденції лексико-фразеологічних норм. Мовний етикет (діахронічний і синхронічний аспекти). Найважливіші словники і довідники.

Словотворчі норми. Регулярні і нерегулярні словотворчі норми.

Комунікативні якості мовлення. Правильність як одна з визначальних ознак культури мови. Критерії правильності. Точність як одна з головних ознак культури мови. Предметна і понятійна точність. Мовні засоби точності. Причини порушення точності та шляхи її досягнення.

Логічність мови як ознака культури мови, її зв'язок з точністю. Предметна і понятійна логічність. Логічність на рівні висловлювання і на рівні тексту. Основи формування логічності мовлення.

Чистота мови, зв'язок її з правильністю. Виявлення чистоти в орфоепії і слововживанні. Причини порушення чистоти мовлення та шляхи їх усунення.

Багатство і різноманітність мовлення, критерії його оцінки. Багатство мови і багатство мовлення. Шляхи оволодіння багатством і різноманітністю мовлення.

Виразність мови. текстуальна і змістова виразність. Умови досягнення виразності мовлення.

Доречність мови, її зв'язок з точністю, чистотою та виразністю. Доречність стильова, контекстуальна, ситуативна.

2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		л	пр	інд	с.р.		л	пр	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1. Основи культури мовлення										
Культура мови і мовлення – показник загальної культури людини	2	2			1	4	1	1		2
Культура мови як наука і навчальна дисципліна.	4		2		1	2				2
Теоретичні передумови розуміння й опису культури мови як науки	1				1	2				2
Літературна мова – основа культури мовлення.	1				1	3				3
Культура мови та етика спілкування	3	2			1	3				3
Спілкування та його складові.	3		2		1	2				2
Вербальні засоби спілкування.	1				1	2				2
Невербальні засоби спілкування.	1				1	2				2
Норми сучасної української літературної мови.	7	2	2		1	3				3
Типи мовних норм.	5	2			1	2				2
Правильність мовлення: вимова і наголос	3				1	2				2
Норми наголошування	1				1	2				2
Лексичні норми та вимоги до них	2				2	2				2
Словотвірні норми.	2				2	2				2
Граматичні норми	4		2		2	2				2
Правильність мовлення: граматики і правопис	3				1	2				2
Мовна норма і варіант норми	4	2			2	3				3

Варіанти мовних норм.	3	2	2		1	2				2
Нормативність і варіативність мовленнєвих одиниць	3				1	2				2
Інтерференція та норми української літературної мови.	2				2	3				3
Особливості ділового спілкування.	1				1	3				3
Особливості діалогічного мовлення.	2				2	2				2
Особливості монологічного мовлення	2				2	2				2
Разом	60	12	10		30	54	1	1		52
Змістовий модуль 2. Комунікативні ознаки культури мовлення										
Комунікативні якості мовлення.	3	2			1	5	1	1		3
Правильність і чистота мовлення.	4	2	2			2				2
Правильність – визначальна ознака культури мовлення	1				2	2				2
Чистота мови – неодмінна умова культури мовлення	1				2	2				2
Точність мовлення	4	2	1		1	3				3
Точність предметна і понятійна	1				2	2				2
Логічність мовлення та культура мови	4	2	1		1	3				3
Причини помилок у логіці викладу	1				2	3				3
Багатство і різноманітність мовлення.	4	2	2		1	3				3
Доречність мовлення	4	2	2		1	3				3
Змістовність мовлення	1				2	2				2
Виразність мовлення	1				2	3				3
Культура мовлення вчителя	1				1	3				3
Разом	30	12	8		18	36	1	1		34
Разом за семестр	90	24	18		48	90	2	2		86

5. ЗМІСТОВІ МОДУЛІ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Змістовий модуль 1

Тема. ОСНОВИ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ МОВИ

Лекційний модуль

1. Культура мови і мовлення – показник загальної культури людини
2. Культура мови та етика спілкування.
3. Норми сучасної української літературної мови.
4. Типи мовних норм (фонетичні, наголошування, лексичні).
- 5-6. Варіанти мовних норм.

Практичний модуль

1. Культура мови як наука і навчальна дисципліна.
2. Спілкування та його складові.
3. Норми сучасної української літературної мови..
4. Граматичні норми.
5. Варіанти мовних норм.

Модуль самостійної роботи:

1. Теоретичні передумови розуміння й опису культури мови як науки
2. Літературна мова – основа культури мовлення.
3. Вербальні засоби спілкування.
4. Невербальні засоби спілкування.
5. Норми вимови і наголошування.
6. Лексичні норми та вимоги до них.
7. Граматичні норми літературної мови.
8. Словотвірні норми.
9. Варіанти мовних норм.
10. Інтерференція та норми української літературної мови.
11. Особливості ділового спілкування.
12. Особливості діалогічного мовлення.
13. Особливості монологічного мовлення

Підсумкова тека

1. Тести.
2. Завдання для контролю.

Змістовий модуль 2

Тема: КОМУНІКАТИВНІ ОЗНАКИ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ

Лекційний модуль

1. Комунікативні якості мовлення.
2. Правильність і чистота мовлення.
3. Точність мовлення та культура мови,
4. Логічність мовлення та культура мови.
5. Багатство і різноманітність мовлення.
6. Доречність мовлення.

Практичний модуль

1. Правильність мовлення і чистота мовлення.
2. Точність мовлення. Логічність мовлення.
3. Багатство і різноманітність мовлення.
4. Доречність мовлення.

Модуль самостійної роботи

1. Правильність – визначальна ознака культури мовлення
2. Чистота мови – неодмінна умова культури мовлення.
3. Причини помилок у логіці викладу.
4. Змістовність мовлення
5. Виразність мовлення
6. Культура мови в діловому спілкуванні
7. Культура мовлення вчителя
8. Типи культур.

Підсумкова тека

1. Тести.
2. Завдання для контролю.

6. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Теоретичний матеріал курсу «Культура українського мовлення» охоплює вузлові питання, що передбачає комплексне використання різноманітних методів організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності студентів та методів навчання, що спонукають та активізують індивідуальну діяльність студентів, впливають на якість їхньої професійної підготовки.

Цілісний підхід до навчання студентів передбачає поділ методів на дві групи: традиційні та нетрадиційні

Домінують серед традиційних методів пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного викладу, частково-пошуковий, дослідницький інформаційний; словесні (лекції, семінари, лекції-семінари. розповідь, бесіда; наочні (ілюстрація, демонстрація);

Окрім класичних методів, ефективними методами у формуванні культури мовлення особистості студента виявилися методи рольових та ділових ігор, словесної дії, програмове навчання, диспут, дискусія, мозкова атака, розв'язання ситуативних завдань, творчі конкурси, мікрОВиступи на запропоновану тему, виступи-імпрОВізації, самоаналіз та рецензування (індивідуальна та колективна рефлексія), тестування.

Значну роль у навчанні студентів культури мови відіграє метод «саморозвивального навчання», що передбачає самостійне опрацювання студентами навчального матеріалу з обов'язковим наступним обговоренням в аудиторії знайдених матеріалів:

До методів навчання, в процесі яких виявляється та оцінюється індивідуальна діяльність студентів, відносимо позааудиторну діяльність: систематична робота студентів у проблемних групах; організація і проведення диспутів, участь в науково-практичних конференціях; участь студентів у конкурсах і олімпіадах; випуск газети.

Самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів виявляється тим характерним видом навчання, який найповніше відбиває загальні риси творчої діяльності.

Під час вивчення курсу «Культура українського мовлення» ефективними будуть такі методи навчання:

Словесні

монологічні (лекція інформаційна, проблемна);
діалогічні (бесіда);

Наочні

спостереження;
демонстрування;

Практичні

вправи різних типів;

Проблемно-пошукові

проблемне викладання (від знання до проблеми – від проблеми до знання);
самостійна робота;
розв'язання проблемних завдань;
аргументування рішень;
взаємоопитування;

Методи за логікою руху змісту навчального матеріалу

дедуктивні
індуктивні
узагальнення
систематизація

7. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Метою контролю успішності науково-теоретичної та практичної підготовки студентів є виявлення ними рівня засвоєння знань теоретичного матеріалу з курсу “Культура українського мовлення”; розуміння важливості теоретичного матеріалу для подальшої педагогічної діяльності; оволодіння вміннями поєднувати набуті знання для вирішення практичних завдань з культури мови.

Завдання контролю полягає у визначенні рівня теоретичної та методичної підготовки студентів: глибини та міцності теоретичних знань, володіння термінологією, здатності творчо використовувати знання для розв'язання практичних і творчих завдань, володіння основними професійно-методичними вміннями.

Система контролю з курсу “Культура українського мовлення ” охоплює поточний, модульний та підсумковий контроль.

Поточний контроль передбачає:

1. перевірку рівня підготовки студентів до практичних і семінарських занять та виконання ними практичних і творчих завдань.

Форми контролю: усне (письмове) опитування, тестування;

2. перевірку рівня самостійного вивчення студентами тем курсу.

Форми контролю: виконання контрольних і творчих завдань, написання рефератів, підготовка виступів;

3. відвідування студентами лекційних, практичних і семінарських занять.

Форми контролю: облік відвідування.

Модульний контроль: перевірка рівня засвоєння студентами теоретичних знань та рівня сформованості практичних умінь і навичок з усього курсу й окремих його розділів.

Методи контролю: опитування, усний індивідуальний і фронтальний контроль, письмовий індивідуальний і фронтальний контроль, контрольньо-корекційна бесіда, виконання практичних завдань, тестування закритої форми, виконання комплексних контрольних завдань, взаємоконтроль (взаємооцінювання)

Форми контролю: письмове тестування; виконання індивідуального завдання.

Підсумковий контроль передбачає перевірку рівня засвоєння теоретичних знань і володіння професійними вміннями, сформованими в студентів у результаті вивчення курсу “Культура українського мовлення”.

Форми контролю: комплексна контрольна робота, тести, залік (усна відповідь).

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Оцінка „відмінно” (5 - А)	виставляється студенту, якщо при відповіді на питання він виявив всебічні систематизовані, глибокі знання із дисципліни, усього програмного матеріалу; уміння вільно виконувати завдання, передбаченні програмою; знання основної і додаткової літератури, рекомендованої кафедрою, а також показав здібності до самостійного, творчого аналізу та вирішення поставлених питань.
Оцінка „добре” (4,5 – В, 4 - С)	виставляється студенту, якщо при виконанні завдань він виявив повні знання програмного матеріалу, засвоїв основну літературу, рекомендовану кафедрою, успішно виконав завдання на рівні аналогічного відтворення. На "Добре" оцінюються знання студента, який успішно виконав завдання практичної частини, показав вміння самостійного мислення при вирішенні проблемних ситуаційних завдань.
Оцінкою „задовільно” (3,5 – Д, 3 - Е)	оцінюються знання студента, якщо при відповіді на питання він виявив достатні знання основного програмного матеріалу, в обов'язку, що необхідний для подальшого навчання і роботи, показав здатність виконати завдання, що передбачені програмою на рівні репродуктивного відтворення. Як правило, оцінка "задовільно" виставляється студенту, який вірно відповів більш як на половину тестових завдань, має необхідний резерв знань для усунення помилок під керівництвом викладача.
Оцінка „незадовільно” (2 – F, 1 - FX)	виставляється, якщо при відповіді на питання студент виявив серйозні пробіли в знаннях основного матеріалу. Допустив принципові помилки при виконанні завдання на рівні нижче репродуктивного відтворення. Як правило, оцінка "незадовільно" виставляється студенту, який не підготовлений до самостійної професійної діяльності.

ЗАСОБИ КОНТРОЛЮ

Курс “Культура українського мовлення” передбачає такі форми контролю:

- залік
- підготовка реферату .

У підготовці до заліку студенти мають повторити вивчений матеріал курсу, дати відповіді на контрольні запитання та виконати тестові завдання.

Перевірка рівня підготовки студентів з курсу «Культура українського мовлення» відбувається під час заліку.

Система оцінювання заліку здійснюється на підставі наступних критеріїв:

Оцінка / рівень знань	Критерії успішності
-----------------------	---------------------

нб / 0 (не допускається до заліку)	відсутність на лекційних заняттях; не виконання самостійної роботи; відсутність у студента знань теоретичного матеріалу; невиконання домашніх завдань; неопрацювання питань для самоконтролю.
незараховано	відсутність у студента знань теоретичного матеріалу або низький рівень цих знань; незадовільне виконання домашніх завдань; незадовільне опрацювання питань для самоконтролю.
зараховано	студент добре володіє теоретичним матеріалом; якісно опрацював завдання для самоконтролю; написав реферат за темою, визначеною у змістовому модулі.

Засоби діагностики успішності навчання

Поточний контроль знань має на меті виявити якісний рівень знань, умінь і навичок студентів під час аудиторних (лекції, практичні заняття) та індивідуальних занять, перевірки самостійно виконаних студентами завдань, передбачених навчальною програмою дисципліни.

Робота студентів оцінюється на семінарських, практичних заняттях: відповіді на запитання, участь у дискусіях, робота в групах, виконання письмових робіт (експрес-опитування, тест-контроль), виступи з рефератами, презентація самостійних завдань, планів лекцій, практичних занять та ін.

Підсумковий контроль має на меті виконання модульної контрольної роботи як одного із видів контролю знань, що охоплює як основні питання теоретичного курсу, так і практичні завдання різного рівня складності, виявляє практичні вміння та навички, набуті студентом під час вивчення курсу.

Підсумковий контроль включає також підготовку та виступи з рефератами; участь студентів у підсумковій конференції; презентацію самостійних завдань; індивідуальна бесіда з визначених на залік питань; колоквиум з основних тем курсу.

9. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова

1. Антисуржик / За заг. ред. О.Сербенської. – Львів: Світ, 2003.
2. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. – К.: Academia, 2004.
3. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення. – Львів: Світ, 1990.
4. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови, – Львів, 2003. – 540 с.
5. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні: підруч. / Н. Ю. Бутенко. - Вид. 2-ге, без змін. - К.: КНЕУ, 2006. - 384 с.
6. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посіб. / Н. П. Волкова - К.: ВЦ «Академія», 2006. - 256 с.
7. Во Вік – О'Басс Як набути популярності, або правдивий сучасний етикет. – Тернопіль: Тарнекс, 1992.
8. Головин Б.Н. Основы культуры речи. – М.: Высшая школа, 1988.
9. Гойхман О.Я., Надеина Т.М. Основы речевой коммуникации. – М.: ИНФРА-М, 1997.

- 10.Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). – К.: Довіра, 1999.
- 11.Задорожний, В. Б. До мовних глибин: етюди з культури мовлення / Василь Задорожний // Бібліотечка Дивослова. - 2010 - №4 – 56 с.
- 12.Задорожний, В. Б. Про мову без мовознавства: етюди з культури мовлення / Василь Задорожний // Бібліотечка Дивослова. - 2009 - №10 – 56 с.
- 13.Зорівчак, Р. Боліти болем слова нашого...Поради мовознавця. – К.: ТОВ Мандрівець, 2008. – 176 с.
- 14.Марченко, О.Г. Основи педагогічної майстерності. – Харків: Основа, 2009. – 112 с.
- 15.Омельчук, С. Основні аспекти мовленнєво-методичної компетентності сучасного вчителя-словесника // Дивослово. - 2012. - № 5. - С. 13-18.
- 16.Пентилюк, М.І. Ділове спілкування та культура мовлення: навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – 224 с.
- 17.Пономарів, О.Д. Культура слова: мовностилістичні поради. – К.: Либідь, 2001.- 240 с.
18. Савич, Л. Культура мовлення вчителя: аналіз наукових розвідок О.М.Біляєва // Дивослово. – 2006. - №3.
- 19.Ильях М.И. Основы культуры речи. – Киев-Одесса, 1984.
- 20.Коваль А.П. Культура ділового мовлення. – К.: Вища школа, 1997.
- 21.Колтунова М.В. Язык и деловое общение: Нормы, риторика, этикет. Учебное пособие для вузов. – М.: Экономическая литература, 2002.
- 22.Корніяка О.М. Педагогічна діяльність і культура педагогічного спілкування // Практична психологія і соціальна робота. 2003. -№1. – с. 38
- 23.Олійник Г.А. Виразне читання. Основи теорії: Посібник для вчителів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – 224 с.
- 24.Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика: в 2-х ч. – Х.: Основа, 2010.
- 25.Пилинський М.М. Мовна норма і стиль. – К.: Наукова думка, 1976.
- 26.Сербенська А. Антисуржик. – Львів: Світ, 1994. – С.5-23.
- 27.Струганець Л. Теоретичні основи культури мови: Навчальний посібник. – Тернопіль: ТДП, 2007.
- 28.Томан Іржі Мистецтво говорити. – К., 2009.
- 29.Ходанич, Л.П. Уроки після школи: Культура мовлення / Лідія Ходанич. - Ужгород: Інф.-видавн. центр ЗППО, 2014. – 72 с.
- 30.Ходанич, Л.П. Мистецтво живого слова: Вправи з красномовства / Лідія Ходанич, Петро Ходанич. - Ужгород: Гражда, 2010. – 40 с.
- 31.Честара Дж. Деловой этикет: Паблик рилейшенз для всех и для каждого / Пер. с англ. Л.Бесковой. – М.: Агентство «ФАИР», 2009.
- 32.Этикет. – М.: Рольф, 2009.

Допоміжна

1. Ботвина Н. Міжнародні культурні традиції: Мова та етика ділового спілкування: Навчальний посібник. – К.: АртЕк, 2000.
2. Веденская Л.А., Павлова Л.Г., Кашаева Е.Ю. Русский язык и культура речи: Учебное пособие для вузов. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2001.
3. Вилсон Г., Макклафлин К. Язык жестов – путь к успеху. – СПб.: Изд-во “Питер”, 2000.
4. Вихованець І.Р. У світі граматики. – К., 2010.
5. Диб’як Н. Дещо про формування сучасної української лексики // Дивослово. – 2006. - № 9. – С.25.
6. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. – Дрогобич: Відродження, 1994.

7. Карнеги Д. Как приобрести друзей и оказывать влияние на людей. – К.: Наукова думка, 1999.
8. Маркичева Т.Б. и др. Мастерство публичного выступления. – М.: Знание, 2009.
9. Мацько Л. І. Риторика / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. - К.: Вища школа, 2003. - 311с.
10. Паламар Л.М., Кацавець І.М. Мова ділових паперів. – К.: Либідь, 2002.
11. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (відп. ред.). – Київ-Запоріжжя. – 2005. – Вип. 3. – 405 с.
12. Пиз А. Язык телодвижений. Как читать мысли окружающих по их жестам. – М.: Эксмо-Пресс, 2008. – 272 с.
13. Томан І. Мистецтво говорити. – К.: Мистецтво, 2009.
14. Шевчук С. Українське ділове мовлення. – К.: Вища школа, 2002.

Словники і довідники

1. Великий тлумачний словник української мови / Упоряд. Т. В. Ковальова. — Харків: Фоліо, 2005. — 767 с.
2. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я / Упоряд. Загнітко А.П. — Донецьк: Вид. «Бао», 2008. — 704 с.
3. Довідник з культури мови: [Посібник] / С.Я. Єрмоленко, С.П. Бирик, Н.М. Сологуб та ін.; За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Вища школа, 2005. – 399 с.
4. Кочерган М. Словник російсько-українських міжмовних омонімів. – К.: Академія, 1997.
5. Куньч З. Риторичний словник / ред. Л.О. Пустовіт. – К.: Рідна мова, 1997.
6. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін. – К.: ВЦ “Академія”, 1997.
7. Словник труднощів української мови. – К., 1989.
8. Словник української мови. У 20-ти т. / Український мовно-інформаційний фонд НАН України; за ред. В. М. Русанівського. — Київ: Наукова думка, 2010. — Т.1. А — Б. — 911 с.
9. Струганець Л. Культура мови. Словник термінів. – Тернопіль: Навчальна книга, 2000.
10. Українська мова: Енциклопедія / Редкол. Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П.Бажана, 2004. – 824с.
11. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 224 с.

10. Інформаційні ресурси

1. Академічний тлумачний словник української мови – [Інтернет ресурс] – Режим доступу: <http://www.mova.info/http://www.mova.info/http://www.mova.info/>
2. Культура мовлення викладача й сучасність: особистий комунікативний досвід та стратегія спілкування – [Інтернет ресурс] – Режим доступу: <http://olgabakovchuk16.blogspot.com/>
3. Культура мови і культура мовлення вчителя – [Інтернет ресурс] – Режим доступу: <http://studopedia.org/>
4. Культура мовлення вчителя у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського – [Інтернет ресурс] – Режим доступу: osadchuk-olena.blogspot.com
5. Культура мовлення вчителя й сучасність – [Інтернет ресурс] – Режим доступу: journal.osnova.com.ua

6. Климова К. Я. Мовна норма і культура мовлення студентів – [Інтернет ресурс] – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/>
7. Мовлення вчителя як засіб педагогічної праці – [Інтернет ресурс] – Режим доступу: <http://referat.repetitor.ua/>
8. Поняття «культура мови» і «культура мовлення» – [Інтернет ресурс] – Режим доступу: elib.lutsk-ntu.com.ua/book/knit/ktpn
9. Культура мовлення вчителя – [Інтернет ресурс] – Режим доступу: www.diplom.kiev.ua/ua/detail
10. Культура мовлення – [Інтернет ресурс] – Режим доступу: lektsii.net/3-4475.html
11. Культура мовлення педагога – [Інтернет ресурс] – Режим доступу: <https://www.kpi.kharkov.ua>
12. Орфографічний словник української мови – [Інтернет ресурс] – Режим доступу: <http://slovnyk.ua/>
13. Словники України – [Інтернет ресурс] – Режим доступу: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>; explanatory dictionary of ukraine, Тлумачний СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ON-LINE .
14. Тлумачний он-лайн словник української мови «УКРЛІТ.ORG» – [Інтернет ресурс] – Режим доступу: ukrlit.org/slovnyk
15. Українська мова. Енциклопедія – [Інтернет ресурс] – Режим доступу: <http://litopys.kiev.ua/>
16. Українська мова: енциклопедія – [Інтернет ресурс] – Режим доступу: gneis.org/uk/ukrajinska-mova-encyklopedija/